

PÄÄKIRJOITUS

Voisi luulla, että varsinkin filosofien olisi tapana pohtia ajattelunsa kehityksen ja muutoksen kysymyksiä. Sopisi olettaa, että filosofisessa ja muussa tieteellisessä toiminnassa itsekritiikillä olisi aivan erityisen korostunut asema. Mutta kun katselee kollegoidensa uusia kirjoituksia ja vertailee niitä heidän vanhoihin teksteihinsä, ei voi olla ihmettelemättä tapahtuneen muutoksen luonnetta. Esimerkiksi taistolaisuudesta ja itäsuuntautuneisuudesta aiemmin tunnetut filosofit alkavatkin yht’äkkiä suoltaa ranskalaista postmodernismia tai saksalaista romantiikkaa tihkuvaa tekstiä, vaikka vain hetkeä aiemmin he olivat tuominneet kaiken tällaisen taantumuksena.

Oman menneisyytensä unohtaminen näyttääkin tapahtuvan vaivatta ja vaihkeita, ilman julkista itsekritiikkiä ja itsereflektiota. Julkisella tarkoitan tässä sellaista kenen tahansa luettavissa (tai kuultavissa) olevaa esitystä, jossa filosofi kertoo perustelunsa sille, miksi hän nykyisin ajattelee toisin kuin ennen ja miksi hänen käsityksensä ovat muuttuneet sellaisiksi kuin ovat muuttuneet. Tällainen avoin pohdiskelu olisi sangen reilu teko uteliasta lukijaa kohtaan.

Mutta vielä mitä! Eilen poliittisesti äärisitoutunut dialektinen materialisti, tänään vapaasti leijaileva postmoderni romantikko! Muutos vailla selitystä, ratkaisu kuin *deus ex machina*. Taistolaisuuden kohdalla – kuten ennen AKS:n tapauksessa – voisi luulla litanian nykyään vallan toisenlaisista yhteyksistä tuttuja ja arvostettuja nimiä. Palstatilan säästämiseksi jätän tällaisen listan laatimisen niille, jotka suorittavat tutkimuksiaan vaikkapa *Soihdun* vanhojen vuosikertojen parissa.

Entä, onko tällaisessa listassa mieltä, sillä eihän kukaan niin typerä ole, että vielä pitäisi kiinni 70-luvun alun derkkumarxismista ja siitä perustansa hakeneesta ihmistieteestä? Tietenkin irtaantuminen on ollut tässä tapauksessa mitä järkein ratkaisu. Sitä ei soviakaan arvostella, vaan tapaa, jolla tällainen luopumistyö voidaan tehdä. Filosofi on saattanut käydä vimmaisesti ja dogmaattisuuttaan puolustaen toisinajattelijoiden kimppuun, mutta pian jo yrittääkin imitoida sitä samaista ajattelutapaa, jonka aiemmin niin ankarasti tuomitsi! Ja tähän mielenkiintoiseen käännökseenä filosofimme ei anna mitään selitystä! Tai ajatellaan monia kansallissosialistisissa Saksassa toimineita filosofeja. Muina miehinä Gadamer (onnea satavuotiaalle!) ja kumppanit jatkoivat ajatustensa työstöä liittotasavallan tiedeinstituutioissa, vaikka vast’ikään olivat osoittaneet lojaliteettiaan kolmannelle valtakunnalle! Taaskaan filosofilta ei irtoa kunnollista selitystä – nihkeitä selittelyjä kylläkin!

Jokainen varmaankin hyväksyy sen, että tiede, ja jopa sen ”kehitys”, perustuu kritiikille. Ketä tahansa on saatava vaapaasti arvostella silloin kun tämän käsityksiä pitää ongelmallisina. Kritiikin tulee olla asioihin käyvää, argumentoivaa ja julkista, jotta siihen voi kunnolla vastata. Muut puolestaan voivat seurata argumenttien ja vasta-argumenttien näytöstä ja tarpeen tullen siihen itsekin osallistua. Kritiikin ja vastakritiikin monipolvinen ja loputon prosessi synnyttää uusia ja mielenkiintoisia ajatuksia ja argumentteja.

Myös itsekritiikki voisi viedä keskustelua eteenpäin. Sillä olisi vahvat pedagogisetkin ansionsa, kun nuoremmat näkisivät, miten varttuneempi kollega kyseenalaistaa omat aiemmat näkemyksensä, ilmaisee tyytymättömyytensä vanhaansa ja esittää argumenttinsa uusien ajatustensa tueksi. Esimerkiksi Kantia on

siksikin mukava lukea, että reilusti näkyvä ja vaateliias itsekritiikisyys sävyttää hänen tuotantoaan. Näin on tuimuudestaan ja lukuisista dogmaattisista oppilaistaan tunnetun Marxinkin kohdalla. Itse asiassa hänen teksteistään välittyvä ainainen tyytymättömyys oman ajattelun tuloksia kohtaan on se suola, joka pistää janoamaan hänen kirjoituksiaan aina uudelleen. Huippua edustaa myös Louis Althusser. Hänhän ei ollut dogmaattinen ”struktuurilistinen marxisti”, kuten kuulee dogmatisoivasti väitettävän, vaan oman ajattelunsa laatua aina depression syviin syövereihin saakka kyseenalaistanut filosofi, joka viimeiseen hengenvetoon saakka yritti maanisesti korjata ”hataria” argumenttejaan. Hänen eräs keskeisimmästä teoksistaan ei ole sattumalta *Éléments d'autocritique*.

Silloin kun julkinen itsekritiikki on perin harvinaista herkkua, kuten nykyään Suomessa, on tavallistakin tärkeämpää tutkia niitä *piilossa* vaikuttavia syitä, joista yht’äkkiset perustanvaihdot ja rajut suunnanmuutokset filosofin ajattelussa johtuvat. Yhtä tärkeää kuin muutoksen lähtökohtien arvioiminen, on miettiä sitä, miksi filosofi on ottanut juuri sen suunnan kuin on ottanut. Miksi juuri hänen nykyinen filosofiansa on niin oivallista? Tai mistä mainittu itsekritiikkiin puute kertoo? Kiinnostava kysymys on sekin, miten ihmeessä akateemiset muodit onnistuvat niin kovalla voimalla lyömään itsensä läpi kautta läntisen maailman. Tietotekniikan ja muun kommunikaation kehittyneisyys tuskin riittää selitykseksi. Edelleen, millaisia muutoksia filosofien kontekstuaalisissa sitoumuksissa on tapahtunut? Miksi esimerkiksi ennen niin voimakkaasti johonkin yhteiskunnalliseen liikkeeseen nojannut intellektuelli alkaakin hylkiä kaikenlaista ”poliittisuutta” toiminnassaan? Miksi hänen kyseenalaistamattomaksi toimintastrategiakseen muodostuu sävyisä virkatyö yliopistolla? Miksi niin monen nykytutkijan habitus lainaa aineksensa vain tilipussistaan ja perheestään huolta kantavalta pikkuporvarilta?

Jos katselee ihmistieteiden suomalaista kenttää, löytää sen korkeimmilta ja konservatiivisimmilta virkapaikoilta joukon entisiä ”vallankumouksellisia” ja ex-radikaaleja. Käsitys oman asian oikeutuksesta voi kyllä olla nuoruusvuosien vahvuusluokkaa, mutta uintisuunta on nyt akateemiseen myötävirtaan, kun se kai ennen oli sitä vastaan. Liekö virran vai uimarin suunta vaihtunut? Vai onko kysymys itse virran muutoksesta – et voi kahdesti astua samaan virtaan, kuten filosofit muistavat...

Kun perää näkyvyyttä itsekritiikkiin tai spontaanisuuden ylittävää muutoksen reflektiota, ei tietenkään vaadi, että jokaisen tulisi joka kohdassa elämänsä ja tuotantoaan ajatella samalla tyyllillä ja samalla tavalla. Tämä se vasta karmeata olisi. Pois sekin, että kirjoittajan tulisi kaikkialla suosia yhtä ja ainoaa tyyllilajia, semminkin kun akateemiseen kirjoittamiseen on pesiytynyt tutkimusraportoinnin ikävä lajityyppi. Tietenkin *genrea* pitää osata vaihtaa yleisön ja julkaisufloorumin mukaan! Ristiriitaisuuksiakin saa olla. Epäjohdonmukaisuushan on perin inhimillistä. Ilman tätä oletusta ei synny hyvää klassikkotutkimustakaan, vaan ”vahvoja tulkintoja”, joissa klassikon monitahoinen ajattelu on pakotettu uniformaaliksi systeemiksi. Ja ajatustensa muuttaminen se vasta hyve voikin olla. Silloin kuitenkin tulisi tutkistella *ja* itsetutkistella niiden syiden *laatua*, jotka panevat vaihtamaan ajatuksiaan ja julkaisemaan jotakin aivan toisenlaista kuin aiemmin. Mutta mahtavatko filosofit, nuo argumentaation ammattilaiset!, aina itsekkään ymmärtää omaa ajatteluaan ja sen välistä jyrkkiä muutoksia ja äkillisiä heilateluja?

Mikko Lahtinen